

FERDINANDY GYÖRGY

Az első évek

Azt képzeltem, hogy ha faképnél hagyom ezt a várost, egy csapásra lezárul valami. Egyszer és mindenkorra, véglegesen. Még nem tudtam: a háború nem ér véget az utolsó puskalövéssel. Hogy továbbra is velem él majd 1956. A budapesti forradalom.

Eleinte még azt reméltem: ideiglenesen. Minden átmenetinek tűnt azokban az időkben. Még az is megfordult a fejemben, hogy ha körülnéztem a vasfüggöny túloldalán, megfordulok és visszamegyek.

Az ilyen álmokból aztán, mint tudjuk, semmi se lett. Mentem, sodródtam tovább, és vittem, cipeltem magammal a reményt és a keszervet. Az örökségemet.

Eleinte igyekeztem minél közelebb maradni a háttérhez. Egy Bécs melletti kisvárosban vettem meg a lábam, ahonnan – ha úgy alakulnak a dolgok – könnyen hazajuthatok. A párizsi vonatról pedig, amivel Galliába szállítottak, lemaradtam már a határon, az első francia pályaudvaron. Strasbourgban várakoztam, ugrásra készen. Hogy mire, azt ma már persze nem tudom.

Így vagy úgy, hosszú évekig eltartott ott, a Rajna partján ez az átmeneti állapot. Menet közben megtanultam franciául, újságokban, rádióműsorokban magyaráztam az elzásziaknak, hogy mit akartak Budapesten az emberek.

Nem volt könnyű dolgom, az első időkben még az én fejemben sem állt össze (még számomra sem volt világos), hogy mi is az, amit mondani akarok. Azt, hogy „ruszvik haza!”, megértették a franciák. Kíváncsiak inkább csak arra voltak, hogy utána mihez kezdett volna a forradalom. Emberarcú szocializmust akartunk? Ma már könnyű mondani. De ezt a szép formulát csak jóval később találták ki a prágaiak. Nagy Imre írásainak még egy másik, hosszú és nehezkes francia címe van.

Volt egy ilyen anekdota: megkérdeznék egy magyart, egy orosz és egy amerikait: mit kérnének, ha valaki teljesítené a kívánságukat? Az orosz a kapita-

lizmus, a Jenki a kommunizmus halálára szavaz. A magyar pedig csak egy fröccsöt inna. De csak a két úr után! – teszi hozzá. Előbb teljesítsék az ő kívánságukat!

Egy szó, mint száz, nem a hős fiúk és a pesti utca érdekelte a franciákat. Inkább az, hogy mi történt volna, ha '56-ban kimennek az oroszok. És ha nem jön be senki sem! De ezt csak mi tettük hozzá, gyanakvó, bizalmatlan magyarok.

*

Ilyen és ehhez hasonló tanmesék kavargtak a fejemben strasbourggi életem első éve alatt. Dolgoztam. Naiv lelkesedéssel még a régi, háborús emigráció közíróival is felvettem a kapcsolatot. Próbáltam meggyőzni őket, hogy 1956 nem „az ezeréves magyar területek felszabadításáért folyó nemzeti szabadságharc” volt. Vagy hogy túlzás lenne azt állítani, hogy „a külvárosok csőcselékének leszámításával az embermilliók irtózva gondolnak mindenféle szocializmusra.” (Amikor Alfred Sauvy professzor biztatására közvélemény-kutatást kezdeményeztem a menekültek között, a megkérdezettek 63 százaléka tartott kívánatosnak valamiféle szocialista berendezkedést.)

Első magyar írásaimat a svájci diákszövetség könyvnyomatosába küldtem. Az egyiket, erre jól emlékszem, Nagy Imre védelmében. Neki ma is őrzöm azt a képét, amelyet szíven lőtt egy ötvenhatos.

Egyre többet írtam a menekültekről is. Azokról, akik hazatértek (a befogadó országok hazapateroltak több mint húszezer embert), és azokról is, akik megtalálták a helyüket. Meg hát írtam az önéletrajzokat, amelyekben kinevettem magányos szélmalomharcomat. Ezt a műfajt jól megtanultuk az ötvenes évek alatt.

Írtam még recenziókat, verseket, novellákat is. Ezeket nem ártana összeszedni. Lenne egy kilós kötetre való. És idehaza – mint mondtuk volt: az óházában – senki sem ismeri ezt a másik arcomat. Itthon fehér folt az a nyolc-tíz év, amikor az én diákszobámban még nem ért véget a forradalom.

Igaz, hogy én azóta is csapnivalóan rossznak tartom ezeket az irományokat. De azt csak most, fél évszázad után veszem észre, hogy akármilyen silányak, kordokumentumok. Az önsorsrontás dokumentumai, ez jut róluk eszembe, ha elnézem nálam szerencse- sebb, sikeres pályatársaimat.

A novella a szerző *Fekete karácsony* című kötetében szerepel, amely kiadónk gondozásában jelenik meg az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulója alkalmából.

De vajon érdekli-e még ez az én magánforradalmam az itthoniakat? Mit számít nekik, hogy a grammati háborúk idején az én padlásszobámban arab szabadságharcosok csöveztek, és nem francia filozófusok! (Róluk szóló versemet, a *Monzami*-t rémülten küldte vissza a párizsi Ahogy Lehet. Nem féltem: egy magyar menekültre nem gyanakodtak az Illetékesek.)

Hajszolt voltam és magányos. Szegény és ágrólszakadt. Még feleségem télikabátját is magával vitte Mohamed (Moha), akiből Algéria felszabadulása után az új, szabad állam minisztere lett.

Időközben – mert valamiből élni kellett – a könyvszakmában helyezkedtem el. Jártam az országot, mint mondtuk: terítettem a párizsi kiadók mázsás művészettörténeteit. Bennük – ezt soha nem tartottam titokban – a rabolt – egyiptomi – műkincseket.

Mélyen lenéztem a franciákat. A bennszülöttet mindig lenézi az idegen. A politikai emigrációt – a magyarkodókat – pedig, ha lehet, még náluk is kíméletlenebbül kinevettem. „Az ősrégi kultúr-rákról” írtam például az egyik őseinkről szóló dolgozatomat.

Így lázongtam. Így fortyogott bennem, ilyen szármalmasan, ilyen kétségbeesetten ez a fájdalmas örökség: a bukott forradalom.

*

Párizsi sorstársaim másképp lázadoztak: felfedezték az avantgárd művészetet. A forma forradalmát a bukott tartalom helyett. Írónak készültek, miközben én, Elzász-Lotharingiában, nem készültem semminek. Egyikük, egy prózáíró néhány hónapig velem, az én kiadómnál terítgetett. Együtt jártuk a vidéki iskolákat, és Pali az én diákszobámban csövezett. A Műhelyre, a párizsiak folyóiratára gyűjtögette a pénzt, és közben fáradhatatlanul írta a könyveket.

Akkor, nyilván az ő hatására határoztam el, hogy felhagyok a lázadozással, és ezentúl én is író leszek. Folyóiratot fogok alapítani, irodalmi folyóiratot. (Írók és olvasók, pénz és nyomda nélkül: micsoda örület!)

Történetek persze az életemben mindenféle más változások is. Gyermekeim születtek, elváltam, majd újra eljegyeztem a feleségemet. Csupa költséges szórakozás: ideje volt szilárdabb alapokra helyezni az életemet.

Ezen az úton lett első lépésem a Szomorú Vasárnap. A folyóiratom. „Időszakos lelki kalauz!” – írtam

az 1962-es első szám elé. „Az emigráns élet képtelen melléklete.” Tizenkét könyvmatos számunk jelent meg, színes, nyomtatott borító alatt. Olyan írásokkal, mint az emigráción élcelődő karácsonyi „Magyar volt-e a Kisdéd?”, vagy a jubileumi „Tízéves a számér–magyar rokonság!”

Az első időkből egy Autun-i apácarend húzta le a stenciljeimet. De hamarosan jó nevű munkatársaim lettek. A londoni Határ Győző, Czigány Lóránt, Sárközi Mátyás és Cs. Szabó, a stockholmi Thinsz Géza és a párizsi Albert Pál (Sipos Gyula). Pestről Abody Béla küldözgette a humoreszkeket, a Hawaii-szigetéről pedig Makkai Ádám (Sántha Ödön).

Így aztán egyre kevesebbet foglalkoztam a világorradalommal. És egyre elszántabban írtam – hol magyarul, hol franciául – avantgárd (formabontó) szövegeimet. Úgy gondoltam, ideje, hogy valaki egyszerre újítsa meg a tartalmat és a formát. Egy kalap alatt, ha lehet.

Mindez persze nagyon apró lépés volt életemem új, szilárdabb alapokra fektetése felé. Mivel az egyetemet már befejeztem, feleségem unszolására megpályáztam egy tanári állást a Karib-tengeren.

Spanyolul kellett volna megtanulnom néhány hónap alatt. És fel kellett számolnom immáron nyolcéves Rajna-parti életemet. Eladtunk mindent, a könyveket és a bútorokat, bezúfoltuk egy Citroën gépkocsiba a két gyereket, és meg sem álltunk Madridig.

Azaz, hogy egy ízben megálltunk: Lyonban ért a hír, hogy francia kéziratom, *Az év egyetlen napja* elnyerte a Saint-Exupéry irodalmi díjat. Ráadásul, a kitüntetést éppen aznap este adta át a Lyon-környékén élő Saint-Exupéry család.

– Ne kezdjük előlről! – könyörgött feleségem, aki nehezen viselte, hogy én minden nagy vállalkozásomra ráfizetek.

Reggel, indulás előtt, még megvettem a nagy sikert világgá kürtölő napilapokat, azután meg sem álltunk a spanyol határig.

Néha még ma is fáj ez a gyors elhatározás. Az önsorsrontás ostoba jele. Ma sem tudom, hogy aznap, Lyonban jó vagy rossz irányba tereltem-e az életemet.

Mindegy, késő bánat. Így vagy úgy, sodródtam tovább. Véget ért a francia kaland, kezdetét vette a másik: a trópusi. Ettől fogva fél évszázadon át magyarul és spanyolul írtam a könyveimet.